

Fiscaoeconomia

E-ISSN: 2564-7504

Cumhuriyetin 100. Yılında
Türkiye Ekonomisi Özel Sayısı

2023, 7, Özel Sayı, 431-452

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/fsecon>

Submitted/Geliş: 19.06.2023

Accepted/Kabul: 09.10.2023

Doi: 10.25295/fsecon.1316610

Research Article/Araştırma Makalesi

Türkiye’de İç Göçün Kalkınmaya Etkisi

The Effect of Internal Migration on Development in Turkey

Zekeriya Eray ESER¹

Öz

Türkiye Cumhuriyeti geç uluslaşan ve buna paralel olarak geç kapitalistleşen bir ülkedir. Kuruluşundan itibaren üç ana iç göç dalgası yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir. Bu iç göç dalgası toplumsal sınıf yapısını, kentleşmeyi, sanayi ve tarım üretimini olumsuz yönde etkilemektedir. Dengesiz bir nüfus dağılımı nedeniyle Türkiye kalkınma sürecinde önemli sorunlar yaşamıştır. Bu değişim sürecinde ülkenin kalkınmasına nüfus ve iç göç etkisinin ne olduğu bu çalışmanın temel sorusudur. Çalışmada yöntem olarak ülkedeki nüfus kayıtları ve literatürdeki çalışmalar esas alınmıştır. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular önceki çalışmaları doğrular niteliktedir. Önceki çalışmalara ek olarak mevcut sınıfsal yapının sosyolojik etkilerinin ötesinde kalkınmaya etkisi ortaya konulmuştur. İç göç nedeniyle köylü sınıf yok olmanın eşliğine gelmiş ve kentli sınıf da çok azalmıştır. Kentin çeperlerinde oluşan çarpık kentleşmeye bağlı olarak kaçak yapılaşmayla oluşan varoş mahalleler kentlerin büyük kısmını meydana getirir olmuştur. Bununla birlikte politik değişimlere de bağlı olarak değişken ekonomi politikaları nedeniyle burjuva sınıfında da değişimler meydana gelmiştir. Oluşan sağlıklı sınıfsal yapı nedeniyle üretken nüfus verimsizleşmiştir. Sonuç olarak kalkınma sürecinde iç göç olumsuz bir etkiye neden olmuştur.

Jel Kodları: A13, O15, R58

Anahtar Kelimeler: İç Göç, Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Burjuva Sınıfı, İşçi Sınıfı, Esnaf Burjuvazisi

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, erayeser@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7791-3655

Eser, Z. E. (2023). Türkiye’de İç Göçün Kalkınmaya Etkisi.
Fiscaeconomia, 7(Özel Sayı), 431-452. Doi: 10.25295/fsecon.1316610

Abstract

The Republic of Turkey is a country that has become a late nation, and in parallel with this, it is a late capitalist country. Since its establishment, it has experienced and continues to experience three main waves of internal migration. This internal migration wave negatively affects the social class structure, urbanization, and industrial and agricultural production. Due to an unbalanced population distribution, Türkiye has experienced significant problems in the development process. The main question of this study is what the effect of population and internal migration on the development of the country in this process of change is. As a method in the study, population records in the country and studies in the literature were taken as basis. The findings obtained as a result of the study confirm the previous studies. In addition to previous studies, the effect of the current class structure on development beyond its sociological effects has been revealed. Due to internal migration, the peasant class has come to the brink of extinction and the urban class has also decreased a lot. Due to the unplanned urbanization on the periphery of the city, the suburban neighborhoods formed by illegal construction have become the majority of the cities. However, changes have also occurred in the bourgeois class due to variable economic policies depending on political changes. The productive population has become inefficient due to the unhealthy class structure that has formed. As a result, internal migration has had a negative impact on the development process.

Jel Codes: A13, O15, R58

Keywords: *Internal Migration, Development, Regional Development, Bourgeois Class, Working Class, Tradesman Bourgeoisie*

1. Giriş

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren bağımsızlık ve kalkınma hedefiyle hareket etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında hızlı bir şekilde modernleşme, sanayileşme ve yerli bir burjuva sınıfı oluşturulma çalışmalarına başlanmıştır. Bu çabaların yanı sıra eğitim, tarım ve hayvancılık da önemsenmiş Köy Enstitüleri kurulmuş, madencilik için Maden Tektik Arama (MTA) kurulmuştur. Eğitim alanında sadece ilk ve orta dereceli eğitim değil üniversite eğitimi de önemsenmiş önem verilen bilimsel alanlarda yeni bölümler kurulmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk, bu çabalarının yanı sıra yerli bir burjuvazi sınıfı yaratmaya çalışmıştır. Gelişmiş batı ülkelerindeki modern kapitalist sistemdeki sınıfsal yapının var olması modernleşme çabalarındaki en önemli faktörlerden biridir. Bununla birlikte İş Bankası başta olmak üzere sermaye biriminin sağlanması amacıyla bankaların kurulmasını sağlamıştır.

İlk kuruluş döneminden (1923-1950) sonra yaşanan göç süreçleri (1950-1990 ve 1990-günümüz) ilk kuruluş döneminde belirlenen hedeflerle tutarlılık göstermemiştir. Bu çalışmada ilk olarak hedeflenen yapının temel özellikleri olan sınıf yapısı, kentleşme, kırsal nüfus planlamasının neden ve nasıl değiştiği ele alınacaktır. Çalışmanın temel amacı olarak toplumsal sınıf yapısının nasıl tanımlandığı ve bu yapıların Kapitalist sistem içindeki rolleri ele alınarak anlaşılmasına çalışılacaktır. Toplumsal sınıf yapısının iktisadi kalkınma amacına etkileri açıklanmaya çalışılacaktır. Diğer bir ifadeyle Türkiye’deki toplumsal sınıf yapısı kalkınmayı nasıl etkilemektedir sorusuna yanıt aranmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde toplumsal sınıf yapısının ne olduğu ve sınıf kavramının kökenleri ele alınacaktır. Sınıfların kökenleri, değişimleri ve etkileri açıklandıktan sonra ikinci bölümde kalkınma ve büyüme ile göç arasındaki ilişkiye dair literatüre yer verilecektir, üçüncü bölümde Türkiye’deki toplumsal yapı ele alınacaktır. Türkiye’nin kuruluş dönemindeki nüfus dağılımı ve sanayileşme ve kentleşme amacına yönelik olarak iç göç olgusu anlaşılmasına çalışılacaktır. Türkiye’de devlet politikalarının etkisiyle meydana gelen iç göç dönemleri karşılaştırılacaktır. Dördüncü bölümdeyse nüfus dağılımının kalkınmaya, kentleşmeye olan etkisi örneklerle açıklanmaya çalışılacaktır. Beşinci bölümde Türkiye’deki iç göç, nüfus dağılımı, sınıfsal değişim ve kalkınmaya etkisi ele alınacaktır. Son olarak Türkiye’nin yaşadığı sürecin etkileri tartışılarak sonuç ve öneriler ortaya konulacaktır.

2. Sınıf Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Sınıf sözcüğü batıdaki kökeni itibariyle etimolojik olarak Latince kökenli olup “bölme, ayırma, filo” anlamına gelen “classis” sözcüğünden türetilmiştir. Türkçedeki “sınıf” sözcüğü ise Türk Dil Kurumu’na göre Arapça kökenli olup “aşiret, zümre, grup” anlamlarına gelen “şımf” sözcüğünden türetilmiştir (sozluk.gov.tr). Bu kavram ilk olarak Fransa’da 14. yy.’da öğrenci gruplarını ayırmak ve 16. yy.’da ise İngiltere’de askeri grupları ayırmak için kullanılmıştır. Günümüzdeki toplumsal sınıflar için kullanımı ilk olarak İngiltere’de 19. yy.’da kullanılmaya başlanmıştır (Başaran, 2017: 2016).

Sınıf kavramı çoğunlukla toplumsal eşitsizlikler bağlamında ele alınmaktadır. Toplumsal eşitsizlik, yöneticilerin kimler olması gerektiği gibi konular çok eski dönemlerden Antik

Yunan’dan beri tartışılmaktadır. Ancak modern anlamda sınıf kavramının temelini Max Weber atmıştır.

Weber, toplumsal sınıfları eylemsel olarak birbirinden ayırmaktadır. Weber’e göre bir sınıfın oluşabilmesi üç unsura bağlıdır.

1. Sınıfı oluşturacak topluluğun, hayatlarını idame ettirebilmeleri için gerekliliklerin ortak olması.
2. Söz konusu gerekliliklerin ekonomik çıkarlarla temsil edilmesi.
3. Ortak ekonomik çıkarlarının mal piyasaları ve işgücü piyasalarında karşılık bulması.

Weber’e göre bu özelliklerin meydana gelmesiyle sınıf kavramı ortaya çıkmaktadır (Cox, 1950: 224).

Sınıf kavramıyla birlikte ele alınan ve genellikle karıştırılan bir diğer kavram da “tabakalaşma” kavramıdır. Sosyal tabakalaşma her ne kadar sınıf kavramına benzerlik gösterse de aynı anlama gelmemektedir. Tabakalaşma kavramı insanları gelir veya sosyal statü olarak hiyerarşik olarak bir sıralamaya tabi tutmaktadır. Ancak sınıflar söz konusu olduğunda ekonomik çıkarlar ve bunların yansımaları söz konusudur.²

Toplumsal sınıflara dair Aron, sınıfları iki farklı yaklaşımla ele almıştır (Aron, 1973: 47). Bunlardan ilki normatif yaklaşımdır. Normatif yaklaşım, her ne kadar sınıf ve tabakalaşma kavramlarını ayrı ayrı ifade etse de ikisinin ayrı ele alınamayacağını ifade eder. Normatif yaklaşıma göre sınıf kavramı bir bütünlük ifade etmemektedir. Yığınlar halinde yaşayan insanların toplum içindeki pozisyonları diğer insanlara göre değişmektedir. Aron’un ikinci yaklaşımı realist yaklaşımdır. Realist yaklaşıma göre toplumlarda bireyler ekonomik çıkarlara göre konum almaktadırlar. Dolayısıyla ortak bir bütün içinde hareket edebilmektedirler. Bu anlamda tabakalaşma ile sınıf kavramı arasındaki ayrım ortaya çıkmaktadır. Realist yaklaşıma göre sınıflar tabakaları kapsar ve sınıflar içinde farklı tabakalar bulursa da sınıf bir bütünlük içinde hareket edebilir. Sınıf içerisindeki tabakalar bir bütünlük içinde hareket etmeseler de bu, sınıfın bütüncül hareket etmesine engel teşkil etmez (Başaran, 2017: 218).

Kapitalizmin ortaya çıkışıyla birlikte toplumsal yaşayış ve sınıf kavramına bakış da değişim göstermiştir. Kapitalizm öncesindeki tüm ekonomik sistemlerde kentin konumu yöneticilerin, ruhban sınıfın ve tüccarların oluşturduğu bir konumken, üretim merkezi kırsal bölgelerdir. Ancak kapitalizm ile birlikte ticaretin öneminin artması ve sanayi devriminin ardından meydana gelen sanayi üretiminin merkezinin kentler olması hem yaşam biçimini hem de toplumsal sınıfları değiştirmiştir. Bu bağlamda kapitalizmin gelişimini kentlerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Kapitalizmin gelişmesinde daha doğrusu feodalizmden kapitalizme geçişte en önemli sınıf burjuva sınıfı olarak gösterilmektedir. Burjuva sözcüğü ise özellikle eskiden Fransızca’da “aristokrat olmayan” anlamında kullanılan bir sözcüktür. Ancak beden gücünden ziyade daha çok aklını kullanarak üretim yapan ve para kazanan anlamına gelmektedir. Zamanla bu sözcük “kentsoylu” olarak kullanılmaya başlanmıştır. Feodalizmden

² Bu noktada konuyu biraz daha açmak gerekirse, toplumsal eşitsizlikler antik Yunan’dan beri süregelen bir tartışma konusu olmuştur. Tabakalaşma ve statü farklılıkları çok eski zamanlardan beri tüm toplumlarda mevcuttur. Ancak sınıf kavramı burada söz konusu olan bir “kast” düzenini ifade etmemektedir. Antik Yunan’daki sınıf tartışmaları için bkz. (Bakirezer, 2008).

geçiş süreci ise daha çok ticaretin gelişimiyle birlikte kentlerde kümelenen piyasaların olgunlaşarak siyasi, kültürel, ideolojik ve teknolojik güçler ve kurumların değişimini ifade etmektedir (Wood, 2021: 26-27). Buradan da anlaşılacağı gibi kapitalizme geçiş süreci toplumsal bir değişimi ve dönüşümü ifade etmekte ve merkezinde burjuvanın bulunduğu kentli bir sınıftan bahsedilmektedir.

Kentler kapitalizmdeki gelişimle birlikte yoğun bir nüfus artışına sahne olmuşlardır. Doğrudan sınıflar üzerine yazmamakla birlikte Karl Marx da toplumsal sınıflara dair önemli tespitlerde bulunmuştur. Marx, nüfus artışını sanayi üretimi için gerekli olan yedek işgücü ordusu gereksinimiyle örtüştürmektedir. Kapital eserinde sınıflardan bahsederken, iki sınıfın üzerinde durmaktadır; Burjuva sınıfı ve proletarya. Proletarya işçi ve köylü sınıfların bütünüdür. Ancak işçi sınıfı kentlerde yaşamakta ve kapitalizmin ihtiyaç duyduğu işgücü ihtiyacını karşılamaktadır. Ancak Marx’a göre ücretlerin düşük seviyede kalması burjuva sınıfı için önemlidir. Bu nedenle kentlerde yedek işgücü ordusu bulunmaktadır. Bu sınıfların en alt kesimi için “tortu” tabirini kullanır ve bunları “tehlikeli sınıflar” olarak ifade eder (Marx, I. Cilt, 1986: 554). Artan sanayi üretimi ve kentlerdeki işgücü ihtiyacı kapitalizmde iç göçle karşılanmaktadır. Ancak söz konusu insanlar kentli olmayan ve köylü sınıftan olan insanlardan oluşmaktadır. Marx’ın ifadesiyle “tehlikeli sınıf” olan bu sınıf toplumun en dipteki tortusu konumundadır ve üretken değildir. Marx’a göre sermaye birikim sürecinde bir sınıf (burjuva) servet birikimini maksimize ederken diğer tarafta yoksullar ordusu oluşmakta ve bu sınıfta sefalet, bilgisizlik, zalimlik ve yozlaşma birikimi olmaktadır (Marx, I. Cilt, 2003: 556).

Kapitalizmin ve kent nüfusunun bu tarihsel gelişimi erken dönem Avrupa’da söz konusu olmuşken geç kapitalistleşen ülkelerde de benzer fakat daha düzensiz bir sınıfsal dönüşüm meydana gelmiştir. Bu noktada Asef Bayat’ın “Maduniyet” ifadesi üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan süreci açıklamak için gerekli olmaktadır. Bu ifade “eşikte olan” anlamında kullanılmaktadır. Göçle birlikte kente gelen ancak kentte yoksulluk ve uyum sağlayamama sorunları yaşayan insanlar “madun” olarak tanımlanmaktadır (Özdemir, 2020: 475). Bu insanlar “yeni bir sınıf” olarak sunulmaları da aslında toplumsal tabakalaşmanın alt kısmında kalan kesimlerdir. Gecekondularda yaşayan, iş güvencesi olmayan ve işportacılık gibi işlerle meşgul olan, göçmen kesimleri kapsayan bir grup olan madunlar, sınıf özelliği göstermemektedirler. Bu nedenle politik bir duruşa sahip değildirler. Tek amaçları alışık olmadıkları kentlerde hayatta kalma mücadeledir. Bu da bu grubu önce tabaka olarak tanımlamayı gerektirmektedir. Ancak zamanla kalabalıklaşan madunlar, politikaya etki edebilecek politik bir güç olduklarının farkına varmışlardır. Dolayısıyla zamanla sınıf gibi bütünlük içinde hareket etme kabiliyetine erişmişlerdir. Zamanla toplumun en kalabalık ve en etkin kesimi olarak siyasete yön vermişlerdir. Ancak geleneksel anlamda sınıf tanımına, ortak ekonomik çıkarlara, sınıfsal amaçlar doğrultusunda bütüncül bir direniş kalıbına uymamaktadırlar. Asef Bayat bu durumu “sıradanın sessiz tecavüzü” olarak ifade etmektedir (Bayat, 2008: 35-38). Söz konusu sınıf Türkiye’de de etkili bir konumdadır ve bunun temel nedenlerinden biri iç göç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle çalışmanın devamında konuyla ilgili literatüre dair bilgi verildikten sonra iç göç olgusu, iç göçün Türkiye açısından tarihi ve kalkınmaya etkisi ele alınacaktır.

3. İç Göçün İktisadi Büyüme Etkileri Üzerine Yapılan Bazı Çalışmalar

İç göç ve nüfus değişiminin ekonomik etkileri her zaman önemli olmuştur. Öte yandan kalkınma kavramının farklı boyutlarının bulunması ve nicel verilerle ölçülmesinin güçlüğü nedeniyle literatürde iç göç ve büyüme ilişkisi üzerine çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar bir örnek ülke üzerine veya karşılaştırmalı olarak başka ülkeleri de kapsayacak şekilde bulunmaktadır.

Gian S. Sahota (1968), çalışmasında Brezilya’daki iç göçün Brezilya ekonomisine olan etkilerini analiz etmiştir. Çalışmasında demografik verileri, eğitimi, ücret oranlarını, kentleşmeyi, nüfus yoğunluğunu, coğrafi uzaklığı, kişi başına geliri, büyüme hızını ve dağılımını kullanmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular iç göçün planlı olarak eğitim, istihdam ve yerleşim politikasıyla birlikte yapıldığı takdirde bölgesel kalkınma farklılıklarının azaltılacağını ortaya koymuştur (Sahota, 1968).

Michael P. Todaro (1980), çalışmasında kırsal ve kent gelirleri üzerinden göçün etkisini ve göç kararını etkileyen ekonomik faktörleri incelediği çalışmasında iç göçün hem kent hem kırsal alanlardaki gelir dağılımını bozucu bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur (Todaro, 1980).

Djula Borozan (2015), çalışmasında Hırvatistan özelinde iç göç ve iktisadi büyüme ilişkisi üzerine yaptığı çalışmada kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla GSYİH, nüfus tahminleri, göç, dış göç, mezun öğrenciler ve gayri safi sabit sermaye oluşumu verilerini kullanmıştır. Çalışmanın sonucuna göre iç göç, iktisadi büyüme için negatif yönlü bir etkide bulunmaktadır (Borozan, 2015).

Bell vd. (2015), çalışmalarında 96 ülke için kaba göç yoğunluğu ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki üzerine yaptıkları çalışmada iç göçün iktisadi büyüme pozitif yönlü bir etkide bulunduğu sonucuna varmışlardır (Bell vd., 2015).

Rees vd. (2016), çalışmalarında 91 ülke için kentleşme, iç göç oranı ve kişi başına düşen GSYİH ve nüfus yoğunluğu verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada, gelişmiş ülkelerin dışında kalan ülkelerde iç göçün çok daha yoğun olduğu sonucuna varılmıştır (Rees vd., 2016).

Bayraktar & Özyılmaz (2019), Türkiye üzerine yaptıkları çalışmalarında reel gayri safi katma değer, net göç hızı, yüksek okul ve fakülte mezunu oranı, reel kamu harcamaları, istihdam oranı ve dışa açıklık verilerini kullanmışlardır. Çalışmada iç göçün büyümeyi pozitif yönde etkilediği ancak kırsal alanlarda olumsuz etkilerinin olduğu sonucuna varılmıştır (Bayraktar & Özyılmaz, 2019).

4. Türkiye’de İç Göçün Tarihi ve Nüfus Dağılımı

Göç kavramı pek çok farklı kaynaktan benzer şekilde tanımlanmaktadır. Göç, yaşanan coğrafi ve sosyokültürel çevreden ayrılarak başka bir çevreye yerleşmek olarak ifade edilebilir (Durugönül, 1997: 6). Göç özellikle de kitleler halinde gerçekleştiğinde, bir tercihten ziyade bir zorunluluk nedeniyle gerçekleşmektedir. Tarihteki tüm kitlesel göçler doğa şartları, iklim değişiklikleri, savaşlar, ekonomik zorluklar gibi zorunlu nedenlerle gerçekleşmiştir. Öte yandan göçün insanlar için kolay bir tercih olmadığı, sosyokültürel çevrenin terk edilmesinin çeşitli zorluklar meydana getirdiği gözlemlenmektedir. Düzensiz ve korunaksız olduğunda göçmenler

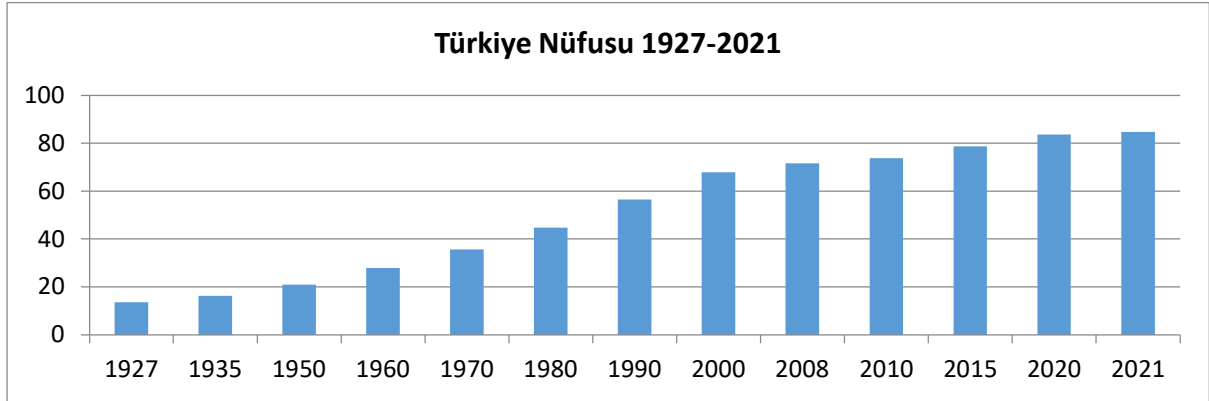
kentsel mekanda tüm zorluklarla yalnız mücadele etmek zorunda kalmışlardır (O’Hara, 1999: 1328). Bu zorluklar sadece göç edenler için değil, göç edilen çevre ve en nihayetinde tüm bölge için ortaya çıkmaktadır. Öncelikle ekonomik ilişkileri, toplumsal ilişkileri, ulusal politikaları ve uluslararası ilişkileri dahi etkilemektedir. Bunların yanı sıra eğitim, köyden kente göçle birlikte oluşan sorunlar da sınıfsal yapıları etkilemektedir (Şensoy, 2005: 9). Göç kitlesel olarak çoğunlukla zorunluluk nedeniyle gerçekleşse de bazı görüşlere göre gönüllü göçler de dikkate alınmalıdır. Gönüllü göçün altında yatan motivasyon bireylerin kendi beklenti ve isteklerini yeni çevrelerde gerçekleştirebilme umududur (Bozan, 2014: 9). Ancak bireylerin beklenti ve isteklerini, göçün zorlukları hesaba katıldığında, kitleler halinde göç için bir gerekçe olarak görmek pek olası değildir. Öte yandan iç göç olgusu göçmenlerin genellikle birlikte hareket ettikleri bir olgudur. Metropolde yalnızlaşma korkusu nedeniyle aynı kökten veya köyden insanlar göç ettikleri kentte de aynı yere göç etme eğilimdedirler (White & Lindstrom, 2005: 315). Bu da kente entegrasyonu zorlaştıran bir başka neden olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de iç göçün nedenleri dönemsel olarak değişmektedir (Tümtaş, 2007: 38). 1923-1950, 1950-1990 ve son olarak 1990 sonrası göç dönemleri mevcuttur. Bu göç dönemlerinden ilki tek sağlıklı olan iç göç dönemidir. Bu dönemde yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti hızlı bir kentleşmeye gitmiştir. Özellikle nüfus mübadelesiyle kaybedilen Rumların, boşalttığı ticaret ve zanaat alanlarında dolayısıyla kentlerde ihtiyaçlar meydana gelmiştir. Türkiye’de nüfusun bölgesel değişimi bunu göstermektedir (20 İlkteşrin Türkiye Nüfus Sayımı, 1936: 4, 8). Bunun ötesine hızlı bir sanayileşmeye giden Türkiye Cumhuriyeti, sanayi işçisi ihtiyacını kırsal nüfustan sağlama yoluna gitmiştir. Ancak bu dönemde meydana gelen göç hareketi kitlesel olarak yoğun olmamıştır (Ulutaş & Kamber, 2016: 2). Asıl büyük göç hareketi 1950 sonrasında meydana gelmiştir. Sanayileşme sürecindeki Türkiye Cumhuriyeti, 1950 ile birlikte bayındırlık faaliyetlerine ağırlık vermeye başlamıştır. Kentleşme ve inşaatların çokluğu inşaat işçisi ihtiyacını yaratmıştır. Sanayi ve inşaat sektörlerinin yanı sıra bu sektörlerde işçi olarak çalışmayanlar da yan sektörlerde ve artan nüfus nedeniyle meydana gelen yeni iş alanlarında çalışmak üzere kente göç etmiştir. Bu noktada göçün iki yönü yani göç edilen bölgelerdeki itici güçler ve göç alan bölgelerdeki çekici güçler olarak ifade edildiğinin belirtilmesi gerekmektedir. 1923-1950 arasındaki dönemde meydana gelen göçün planlı ve itici güçlerden daha çok cazibe merkezlerinin (çekici güçler) talepleri nedeniyle gerçekleştiği görülmektedir. Ancak 1950 sonrasında meydana gelen göç planlı ve işçi ihtiyacını karşılamanın ötesinde artan nüfusun yarattığı yeni olanaklar sayesinde yani göçü besleyen yeni göç hareketleri nedeniyle gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür (Taşkesen, 2017: 24). Bu açıklama elbette göçün çekici güçler açısından ele alınış biçimidir. Ancak bir de itici güçler açısından göçün gerekçeleri vardır. 1950 sonrasında Demokrat Parti (DP) iktidarıyla değişen tarım politikaları, DP’nin ikinci dönemiyle birlikte Köy Enstitülerinin kapatılması gibi etkenler de kırsal nüfusun tarım ve hayvancılık yaparak geçinmesini zor hale getirmiş, işsizliğin kırsal bölgelerde artmasına neden olmuştur. Bu nedenle ülkenin doğu bölgeleri için itici güçler meydana gelmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren hızlı bir nüfus artışına sahne olmuştur. Özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında nüfus, geçmiş savaşların etkisiyle oldukça azdır. Bu nedenle nüfus artışı Türkiye için gerekli bir durumdu. Genel olarak verilere bakıldığında cumhuriyetin ilk yıllarında 5 yıllık ortalama %20 civarında bir nüfus artışı ile karşılaşılmaktadır. Bunun tek istisnası II. Dünya Savaşı dönemidir ki tezkerelerin dondurulup askerlik süresinin uzadığı bir

dönemdir bu dönem. 1960 sonrasında çoğunlukla azalan oranda ancak 1986 yılına kadar %2 üzerinde bir yıllık nüfus artış oranı söz konusudur ülke genelinde. Bu oran 1987 ile birlikte %1 seviyesine düşmüş ve nihayet azalan nüfus artışı 2020 itibarıyla %1 seviyesinin de altına doğru gerilemiştir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2022)

Şekil 1: Türkiye’de Nüfus Artışı

Kaynak: TÜİK, 2022.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre ülke nüfusunun 2022’de %37,56 kadarı beş şehirde yaşamaktadır. Bununla birlikte ülkede il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı %93,4 olmuştur. Sadece İstanbul’da ülke nüfusunun %18,65’i yaşamaktadır Türkiye’de 81 il merkezi olduğu baz alındığında bu oranlar çok büyük bir dengesiz nüfus dağılımını işaret etmektedir. Hem nüfus artış hızı azalsa da pozitif olan hem de nüfus dağılımı dengesiz olan bir tablo ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de nüfusun büyük kısmının yaşadığı İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Antalya şehirleri aynı zamanda üretimin ve kişi başına düşen en yüksek Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) olan şehirlerdir.

Harita 1: Türkiye’de İl Bazlı Kişi Başına Düşen Milli Gelir (2020)

Kaynak: TÜİK, 2022.

5. Kalkınma, Bölgesel Kalkınma ve Nüfus Dağılımı

Kalkınma kavramı 20. yy.’da bazı ülkelerin diğerlerine göre refah, üretim, milli gelir gibi alanlarda çok daha ileride olması nedeniyle ortaya çıkmıştır. İlk olarak büyüme ile çözülebileceği sanılan bu sorun daha sonra kalkınma yaklaşımına dönüşmüştür. 20. yy.’ın ilk yarısında Türkiye’nin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk’ün de benimseyerek “Muasır medeniyetler seviyesine çıkmak” olarak ifade ettiği bu hedef doğrultusunda pek çok ülke kalkınma çabası içerisine girmiştir. Kalkınma kavramının kantitatif verilerle ifade edilmesi oldukça güç olmakla birlikte kalitatif olarak ele alınması daha yaygındır. Sadece milli gelir artışı veya zenginlik kalkınmış bir ülke olmak için yeterli bir veri değildir (Öztürk, 2007: 86). Kalkınma amacı için kapitalizmin gelişimi ve değişimi ile birlikte farklı yöntemler benimsenmiştir. Batılılaşma, büyüme, yoksulluk, insani gelişme, sürdürülebilir kalkınma gibi yeni akımlar benimsenmiştir. Nesnel bir ölçütün bulunmaması nedeniyle Kalkınma kavramına bakış ve yorumlar sürekli değişmiş yoksulluk endeksleri, insani gelişme endeksi, demokrasi endeksi gibi çeşitli endeksler geliştirilmiştir. Çünkü kalkınma kavramı sadece ekonomik güç ve zenginlikle ilişkili değildir. Bu çalışmada kalkınma kavramı modernleşme ekseninde ele alınmaktadır.

Kalkınma kavramı bir bütün olarak ülkeleri kapsamak için tek başına yeterli değildir. Çünkü ülkeler tek başına ele alınamazlar. Özellikle geniş bir coğrafyaya yayılan ülkelerde bölgesel farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Kırsal bölgeler, kentler gibi farklılıkların yanı sıra coğrafi olarak veya iklim olarak da farklılıklar söz konusudur. Bütün bunların dışında siyasi ve beşeri farklılıklar da etkilidir. Tüm bu ülke içi farklılıkların sonucu olarak üretim biçimleri, üretilen ürünler, ulaşım ve kültür farklılıkları da meydana gelmektedir. Tam olarak bu nedenle bölgesel kalkınma kavramına ihtiyaç duyulmuştur. Bölgesel Kalkınma kavramı ise köklerini alansal ekonomi’den almaktadır. Alansal Ekonomi’nin kurucusu kabul edilen Von Thünen (1783-1850) ilk olarak merkeze olan ulaşım maliyetlerinin azalması için bölgeyi 6 bölüme ayırmıştır. Bu yaklaşım daha sonra gelişerek alanın farklı temsilcileri tarafından başka değişkenlerle hesaplanmıştır. Ancak temel mantık üretim ve tüketim merkezlerinin buluşturulmasıdır. Böylece her bölge kendi içinde bu dağılımı sağlamalıdır. Bölgesel olarak gelişim her bölgedeki üretimin merkeze taşınabilmesiyle ilişkilidir. Ancak bu yaklaşımın kökleri tarım ekonomisinin hakim olduğu bir dönemde atılmıştır (O’Kelly&Bryan, 1996: 473).

Sanayi kapitalizmi sonrasında üretim ve tüketim merkezleri hem yer değiştirmiş hem de iç içe geçmiştir. Bu nedenle kentler ve kırsal alan arasında yeni bir üretim-tüketim ilişkisi oluşmuştur. Merkezi Yerler Teorisi önemli bir noktadadır. Bu yaklaşım hem sorunu hem çözümü içerecek ipuçlarını barındırmaktadır. Merkezi Yerler Teorisine göre 7 kademe merkez vardır. 1. Kademe merkez Pazar kasabasıdır ve merkezler giderek daha büyük etki alanına sahip olur. En nihayetinde 7. Kademe merkez ise bölge merkezi olma özelliği taşımaktadır. Teoriye göre her merkez kendinde bulunmayan ihtiyacını bir üst kademe merkezden elde eder ancak eğer 7. Kademe merkez varsa, aradaki diğer merkezler es geçilerek doğrudan ihtiyaç buradan sağlanır. Bu anlamda 7. Kademe merkezlerin varlığı daha küçük merkezleri etkisiz kılmaktadır (Eaton & Lipsey, 1982: 68-69). Türkiye özelinde İstanbul bu özelliği taşımaktadır. Hem ülkenin en fazla nüfusa sahip kenti hem tüm ihtiyaçlara ülke genelinde cevap verebilen bir bölgesel merkezdir.

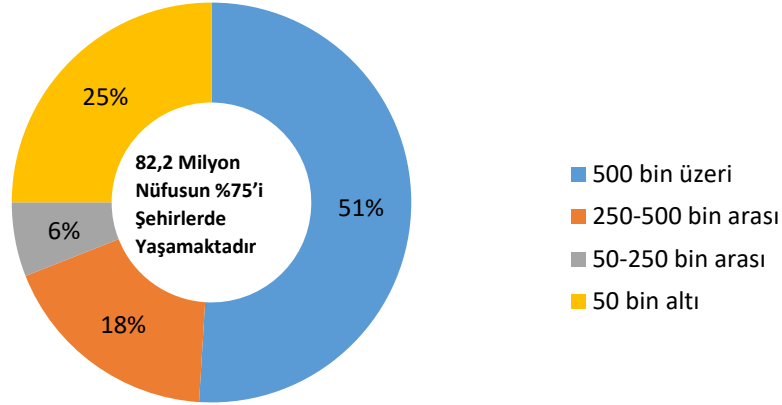
Türkiye’nin aksi örnek olarak Almanya gösterilebilir. Almanya nüfusu ve 84,3 milyon nüfusla Türkiye’ye oldukça yakın olan, toprak genişliği biraz daha küçük olmakla birlikte yakın

büyükte olan bir ülkedir. Almanya’daki nüfus dağılımı Türkiye’ye göre çok daha dengelidir. 2021 verilerine göre en kalabalık şehri Berlin 3,677,472 nüfusa sahiptir ve onu 1,853,935 nüfusla Hamburg takip etmektedir. Sonra Münih ve Köln gelmektedir ve kalan şehirlerin nüfusları 1.000.000’nun altındadır (10.02.2023 Tarihinde citypopulation.de sitesinden alınmıştır).

OECD’nin 2020 yılında hazırladığı “Regions and Cities at a Glance 2020” notuna göre Almanya bölgesel olarak oldukça dengeli bir gelişmişlik seviyesine sahiptir.

Şekil 2’ye göre şehirlerin nüfus oranlarından da anlaşılacağı şekilde Almanya’da nüfus pek çok farklı şehirde dengeli bir şekilde dağılmıştır. Buna rağmen nüfusun %75’i şehirlerde yaşamaktadır. Ancak Almanya’da nüfusun büyük çoğunluğu şehirlerde yaşamaktadır bu da kentleşmenin gerçekleştiğini ve dengeli bir nüfus dağılımı olduğunu göstermektedir.

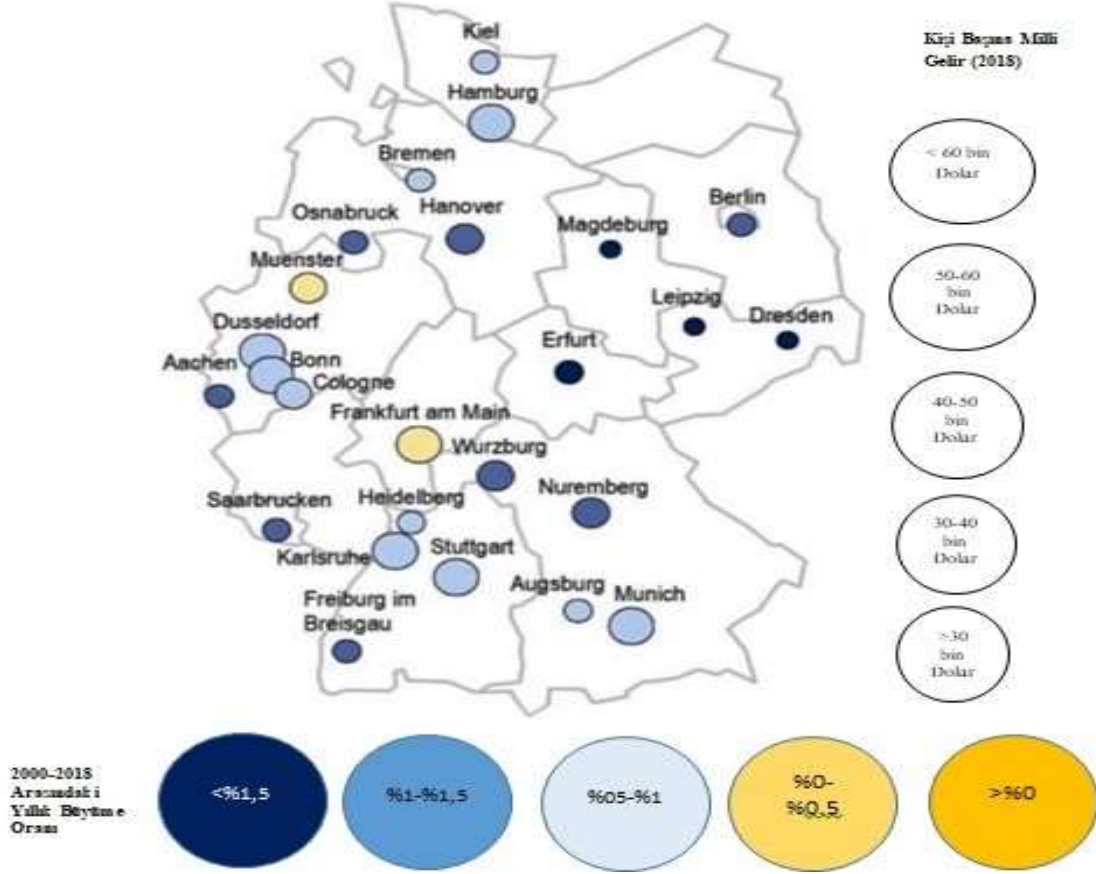
Şekil 2: Almanya’da Şehir Büyüklüğüne Göre Şehirlerdeki Nüfusun Dağılımı (2020)

Kaynak: OECD Regions and Cities at a Glance-Country Note Germany (2020)

Kentleşme ve nüfus dağılımının en önemli özelliği, kentlerdeki milli gelir katkısıdır. Bu anlamda hem bölgesel hem kentler bazında milli gelir artış oranları önemlidir. OECD’nin aynı notunda bu konudaki diğer bir veri de bunu açıklamaktadır. Harita 2’de Metropol alanlarındaki kişi başına düşen milli gelir trendleri gösterilmiştir. Buna göre ülke içinde pek çok farklı bölgede yüksek gelirli kentler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 2000-2018 yılları arasında tüm şehirlerin büyüdüğü görülmektedir.

Harita 2: Metropol Alanlardaki Kişi Başına Düşen Milli Gelir Trendleri (2000-2018)

Kaynak: OECD Regions and Cities at a Glance-Country Note Germany (2020)

6. Türkiye’de İç Göç ve Planlama Sorunu

Türkiye tarihinde yaşanan göç süreçlerinin ilki planlama ile başlamıştır ancak bu sürdürülemezdir. Merkezi otorite tarafından devlet politikaları doğrultusunda başlatılan planlama, daha sonra politikacıların ve hakim sermaye gruplarının çıkarları doğrultusunda tasarlanmıştır (Kaştan, 2016: 693-694). Bu noktada Türkiye’nin genç cumhuriyetini, Türk milletinin geç uluslaşma sürecini ve modernleşmede geç kalınmış olmasını dikkate almak gerekmektedir.

Devlet olgusu, 1648’de Vestfalya anlaşması ve ardından 1789 Fransız devrimiyle birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Egemenlik haklarına sahip yeni ulus devlet kavramı bu dönemle birlikte ortaya çıkmıştır. Ulus devletin en belirleyici özelliklerinden biri topraklarındaki egemenlik hakları ve ulusal kimlik özellikleridir (Zabunoğlu, 2016: 540). Bu özellikler toplumun birlikte hareket etmesini sağlamıştır. Kapitalizmle birlikte gelişen sanayi kapitalizmi modernleşmeyi ortaya çıkarmıştır. Birlikte hareket eden ulus içindeki çıkar grupları yani sınıf yapıları dönüşüme uğramıştır. Bu noktada eski sistemden farklı olarak burjuva sınıfı tarım burjuvası, sanayi burjuvası şeklinde ayrılmıştır. Bu süreç üretim merkezini kırsaldan kentlere ve fabrikalara taşımış, dolayısıyla işçi sınıfı meydana gelmiştir.

Eser, Z. E. (2023). Türkiye’de İç Göçün Kalkınmaya Etkisi.
Fiscaeconomia, 7(Özel Sayı), 431-452. Doi: 10.25295/fsecon.1316610

Erken uluslaşan ve erken kapitalistleşen ülkeler, erken modernleşen ve kalkınan ülkeler olmuşlardır. Bugün GÜ olarak ifade edilen ülkelerin önemli bir kısmı kalkınma ve modernleşme sürecinin başlangıcından beri sürecin bir parçası olan ülkelerdir (Özdoğan, 2015: 232).

Türkiye bu anlamda çok geç kalmış bir ülke ve topluma sahiptir. Hiç kuşkusuz bir şekilde bir ümmet devleti olan Osmanlı imparatorluğu döneminde uluslaşma süreci yaşanmamıştır (Eğilmez, 2018: 23). Osmanlı Devleti’nin bu yapısını besleyen en temel özelliklerden biri de sivil toplum yapılanmasının dini cemaat ve tarikatlarla özdeşleşmiş olmasıdır. Tarihsel olarak uzlaşması imkansız olan bu yapının birlikte var olması mümkün olmamıştır (Yıldırım, 2008: 5). Osmanlı Devleti’nde reform hareketleri bile “muhafazakar” olan kesimler tarafından engellenmiştir ancak bu engellemeler daha önce Almanya’da yaşanan gibi ulusçu bir perspektifle değil dini muhafazakarlıkla meydana gelmiştir.³ Osmanlı Devleti içindeki gayrimüslimler konusundaki reform tartışmalarında dahi “millet-i hakime ve milleti-i mahkume” yani Müslüman halkın hakimiyeti ve mahkumiyeti üzerinden bir iç siyasi tartışma oraya çıkmıştır (Timur, 2014: 151-153). Bu da Osmanlı Devleti’nin yapısının ümmet devleti yapısı üzerine kurulu olduğunun bir diğer göstergesidir.

Tarıma dayalı bir ekonomisi olan Osmanlı devletinin kapitülasyonlarla birlikte görece geri olan sınaisi de iyice gerilemiştir. Bu sürecin sonunda Osmanlı devleti yıkılırken arkasında ne bir sanayi ne bir sanayi toplumu ne modern bir kurumsal yapı ne de bir ulus bırakmıştır.

I. Dünya Savaşına giden süreçte özellikle Avrupa’da hızlanan uluslaşma çabaları görülmektedir. Buna paralel olarak gelişen sınıflı ve sanayi kapitalizmine geçmiş ülkelerin ekonomik paylaşım mücadelesi söz konusudur. Bir ümmet toplumu olan Osmanlı devletinin Hristiyan halkları, zayıflayan Osmanlı devleti karşısında bu uluslaşma çabasını bağımsızlıklarını ilan ederek sürdürmüşlerdir. Savaş sonrasında Osmanlı devletinin mirasına sahip çıkan sadece Türkler kalmıştır ve çok geç bir ulusal mücadele vererek bağımsızlık kazanarak Türkiye Cumhuriyeti devletini kurmuşlardır (Eğilmez, 2018: 30-31). Bu noktada uluslaşma kavramına bakış açısı iki farklı şekilde oluşmaktadır. Bunlardan ilki batıyı eksen alarak ancak Türk olarak bir uluslaşma çabasını yani batı tipi modernizmi benimseyen bakış açısıdır. Diğer Osmanlı Devletindeki kimlikleri bir bütün olarak ele alan bakış açısıdır. Türkiye kuruluşuyla birlikte ilk yaklaşıma göre bir uluslaşma çabası içine girmiştir (Uyanık, 1999: 93).

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı devletinin aksine bir ulus devlet olma özelliği taşımaktadır. Ancak toplumsal olarak bir ulus olma bilincine sahip değildir. Buna rağmen Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda hızlı bir uluslaşma ve modernleşme süreci yaşanmıştır (Aslan & Alkiş, 2015: 24).

Avrupa’daki örnekler baz alınarak hızlı bir kalkınma ve sanayileşme hamlesi başlamıştır. Bu nedenle üretim merkezi olan kırsal bölgelerden bir miktar nüfusun kentlere yerleşmesi ve işçi sınıfının oluşturulması gerekmiştir. Bu bağlamda ilk göç hareketi makineleşmenin başladığı ve cumhuriyetin kuruluş yılı olan 1923 yılında başlamıştır (Kaştan, 2016: 693).

³ Burada Marx ve Engels’in Berkes’ten aktardığına göre Tanzimat reformlarına karşı çıkan muhafazakar Ahmet Cevdet Paşa’nın yaklaşımının şeriat hukukunun terk edilmesine karşı olduğu ifade edilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. (Timur, 2014: 33).

Eser, Z. E. (2023). Türkiye’de İç Göçün Kalkınmaya Etkisi.
Fiscoeconomía, 7(Özel Sayı), 431-452. Doi: 10.25295/fsecon.1316610

Birinci göç dalgası 1950 yılına kadar devam eden dalga olarak kabul edilmektedir. Bu süreçte yaşanan göç daha sonraki dönemlerde olan göç hareketlerinden farklılık göstermiştir. Sanayileşme nedeniyle nüfusun bir kısmı kentlere (Özdemir, 2018: 1338) getirilirken, tarım da ihmal edilmemiş ve Köy Enstitüleri kurulmuştur. Bununla birlikte Cumhuriyet Köyü projesi oluşturulmuştur.

1939’da başlayan II. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan sürecin de etkisiyle -sadece bu etki olmamakla birlikte- Türkiye 1950’de iktidar değişimine sahne olmuştur. Uluslararası politik nedenlerle Türkiye, ABD ile müttefik olmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte Türkiye hem eğitim hem ekonomi politikalarını uluslararası müttefikleriyle uyumlu bir şekilde planlamak durumunda bırakılmıştır. 1950 yılından sonra iktidardaki Demokrat Parti ile birlikte Türkiye sanayi politikalarından daha çok tarım politikalarına ağırlık vermek zorunda kalmıştır (Baytal, 2007: 551). Bunun bir diğer önemli nedeni yapılan uluslararası anlaşmalar gereği sanayi altyapısını savaş sonrasında yeniden inşa etmek zorunda olan ABD’nin müttefiki sanayileşmiş ülkelerin gıda ihtiyacının karşılanmasıdır. Çok partili sisteme yeni geçen Türkiye’de yeni iktidar için de bu yol hızlı bir ekonomik büyüme hızlı ihracat artışı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla 1923-1950 arasındaki iç göç hareketi ilk dönem olarak kalmıştır. Değişen uluslararası ilişkilere ve değişen Türkiye iktidara göre iç göç hareketlerinin niteliği de değişmiştir (Takım, 2011: 167-169).

Türkiye tarihindeki ikinci iç göç dönemi daha uzun olan 1950-1990 arasındaki dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde özellikle 1950-1960 arasında tarımda makineleşmeye ve tarıma dayalı politikalara ağırlık verilirken, bayındırlık ve altyapı da ekonomide önem kazanan diğer sektörler olmuştur. Bu nedenle iç göçün niteliği yeni kurulan fabrikalarda çalışacak işçilerin kırsaldan kente göç etmesinden ziyade, altyapı ve bina inşaatında çalışacak inşaat işçilerinin göçü şeklinde gerçekleşmiştir. Üstelik bu dönemde dış yardımların teşvik edilmesi ve buna paralel olarak Köy Enstitülerinin kapatılması yerlerine İmam Hatip okullarının açılması gibi uygulamalar söz konusu olmuştur. Yeni bir uluslaşma ve modernleşme sürecinde olan Türkiye, bu dönemde hızla birçok atılımından vazgeçmiştir. Demokrat Parti dönemindeki serbestleştirici politikalar nedeniyle bu dönemde bir kalkınma hamlesi söz konusu olmamıştır (Takım, 2011: 156).

1960-1979 yılları arasında planlı karma ekonomi dönemine geçen Türkiye’de Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) kurulması ve 1963-1967 arasındaki birinci kalkınma planının başarılı olması önemli bir model değişimini göstermektedir. Bu değişimde etkili olan darbe öncesi bozulan ekonomik göstergeler ve kalkınmanın gerekliliğidir (Takım, 2011: 156). 1960 darbesi sonrasında her ne kadar DPT kurulmuş olsa da hükümetler ve politikaları DPT planlarıyla uyumlu olmamıştır. Türkiye yeniden sanayi kesimini 1968-1972 yılları arasındaki ikinci beş yıllık kalkınma planında lokomotif sektör olarak tanımlamıştır. Bu dönemde yeniden kuruluşla 1950 arasındaki dönem gibi sanayi burjuvazisi ve işçi sınıfı oluşturulmaya başlanmıştır. 1961 anayasasının getirdiği sendikal özgürlüklerle işçi sınıfı örgütlenme hakkına da kavuşmuştur bu dönemde (Özaltay, 2016: 147). Ancak 1973 yılındaki Petrol krizi ve Kıbrıs Barış Harekâtını izleyen ambargo ile planlar başarısızlıkla sonuçlandı. Bu süreç içerisinde 1961 anayasasının özgürlükçü yapısı ve 68 kuşağının varlığı da toplumsal olarak önemliydi. Ancak 1971 darbesi ve daha sonra 1980 darbesiyle birlikte toplumdaki sınıf temelli hareketler son buldu. 1980’li yıllarda iç göç hala devam ediyor ancak kentlerdeki sanayileşmeyi besleyecek bir işçi sınıfı

oluşturmak için değil altyapı ve inşaat işçisi olmak için göç eden kırsal kesim için bu geçerliydi. Bu plansız iç göç hızla toplumsal sınıf yapısını bozdu. Köylü sınıf azaldı ve kentli sınıflar, kırsaldan gelen göçlerle eridi (Özdemir, 2020: 477). Kentlerde illegal gecekondu ve mahalleleri yaygınlaştı. Kırdan kente göç eden nüfus köylü kimliğini yitiriyor ancak kentli kimliğini de alamıyordu (Eğilmez, 2018: 171). Bir ara sınıf ve yeni bir kimlik oluştu. Kentlerin çeperlerinde yaşayan varoş mahallelerde kırsal değerleri erozyona uğramış ama kentli değerleri de benimseyememiş bir madunlar sınıfı oluştu. Bu yeni sınıf “madunlar” olarak ifade edilen sınıftır. Tablo 2’de de görülebileceği üzere kırsal kesimdeki bu nüfus azalışı ilerleyen dönemlerde de Türkiye’deki kırsal kesimdeki üretim ve iştiham oranlarını olumsuz olarak etkiledi.

Tablo 1: Tarımsal Üretim ve İstihdam

Yıllar	Tarım Kesiminin GSYH’deki Payı	Tarım Kesiminde İstihdam (%)
1923	52	70
1997	13	42
2002	11	35
2006	9	27
2015	8	20
2016	8	19

Kaynak: Eğilmez, 2018: 170

24 Ocak 1980 kararlarını izleyen süreçte 12 Eylül 1980 darbesi meydana geldi. Bu süreçte birlikte Türkiye yeniden liberal politikalara ağırlık veren bir modele geçti. 1980 sonrasındaki dönemde de daha önce 1950-1960 arasında dış yardımlar konusunda olduğu gibi dış borçlanmaya yönelik bir politika izlendi. Bununla birlikte serbest piyasa ekonomisine geçişin gereklilikleri olan finansal serbestleşme, dünya piyasalarına entegre olunması, özelleştirme ve ithal ikameci planlı modelin terk edilerek ihracata yönelik modele geçiş sağlanması gerçekleştirildi. Altyapı yatırımlarına bu dönemde de ağırlık verildi ve bu yüksek bütçe açıklarına neden oldu. Bu süreç ve yüksek borçlanma yüksek enflasyona ve denetimsiz mali sektöre neden oldu (Eğilmez, 2018: 194). 1994 krizi yaşandı ve daha sonrasında 2001 krizi ile bu ekonomi modeli sona erdi.

Ancak iç göç dönemi olarak 1950-1990 aralığı baz alınmaktadır. Çünkü 1990 sonrasında gerçekleşen ve günümüzde de devam eden göçün niteliği önceki dönemden farklıdır. Yine ekonomik planlamaya dayalı olmayan, yerleşim alanlarının, eğitim politikalarının, sınıfsal yapının planlı bir şekilde belirlenmediği bir göç söz konusu olmakla birlikte bu dönemdeki göçün ayırt edici bazı başka özellikleri söz konusudur.

1990 sonrasındaki iç göçün en önemli ayırt edici özelliği, dengesiz kalkınma nedeniyle gelişmiş büyük şehirlerin cazibe merkezi haline gelmiş olmalarıdır. İş olanakları, eğlence olanakları, eğitim olanakları ve sağlık olanakları bu kentlerde toplanmıştır. Büyük şehirlerle kırsal bölgeler arasında eskisine göre çok daha büyük bir gelişmişlik farkı söz konusudur. Bununla birlikte Türkiye politik olarak olduğu gibi güvenlik olarak da stabil bir ülke olamamıştır. Özellikle Güneydoğu Anadolu’daki 1980’lerden beri olan PKK terör örgütünün etkin terör eylemleri bölge halkının göç etmesiyle sonuçlanmıştır (Özdemir, 2012: 8). Türkiye Cumhuriyeti devleti,

devletten bağımsız olarak göç edenlerin dışında 8500 köyü güvenlik gerekçesiyle boşaltıp büyük kentlere yerleştirmiştir.

2002 yılıyla birlikte Türkiye’de yeniden önemli kırılma yaşanmış ve ülke tarihindeki en uzun sürecek hükümet iktidara gelmiştir. Ekonomik model olarak müdahaleli piyasa ekonomisi dönemine bu dönemde girilmiştir. Toplumsal dinamikleri açısından da bu iktidar değişimi önemlidir.

Türkiye iktisadi tarihi açısından “müdahaleli piyasa ekonomisi dönemi” olarak adlandırılan bu dönemde aslında ekonomik model ilk başta çok değişmemiştir. Yine piyasa ekonomisi dinamikleri uygulanmıştır. Bunda 2001 krizi sonrasında uygulamaya konulan uzun vadeli “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının” da devam ediyor olması etkilidir (Sakarya, 2014: 247). Öte yandan 1980’li yıllarda da her ne kadar piyasa ekonomisi söz konusu olsa da klasik iktisat kökenli okulların çok da sıcak bakmadığı vergiler ve özellikle de dolaylı vergiler arttırılmıştır. Ancak 2002 sonrasındaki ekonomik dönüşümün bir diğer dinamiği de dünyadaki yeni kapitalizm modelidir. Rusya ve Çin’de de örnekleri görülen “Devlet Kapitalizmi” modeli Türkiye için de kademeli olarak geçerli olmuştur. İç göç hareketlerinin niteliği ve yönü açısından bir değişiklik söz konusu olmamış ve 1950-1990 döneminden sonraki dönem devam etmiştir. Ancak iç göçün hızlı bir şekilde devam ettiğini söylemek de mümkündür (Taşkesen, 2017: 28). Ülke genelinde yap-işlet-devret modeliyle ranta ve inşaata dayalı olarak uygulanan politikanın en yoğun olarak uygulandığı alanlar büyük şehirler olmuştur. Mega projelerin sürekli gündeme getirildiği bu dönemde söz konusu inşaat projeleri de rant ekonomisini sürdürmeye yönelik olmuştur. Bu süreklilik arz eden rant yaratma politikası iç göçü hızlandırmıştır.

Daha önce Latin Amerika ve Rusya’da farklı isimlerle adlandırılan yeni bir zengin sınıf bu dönemde Türkiye’de oluşmuştur. Latin Amerika örneğinde uygulanan Yapısal İktisat Okulu politikaları, ithal ikameci ve yerli sanayiye korumaya yönelikti. Ancak hukuki düzenlemelerin yetersiz kalması ve siyasetçilerin sermaye ile ilişkilerinin etkisiyle burada “Devlet Burjuvazisi” olarak adlandırılan bir sınıf oluşmuştur buna neden olan model de “Ahbap Çavuş Kapitalizmi” olarak tanımlanmıştır.

Rusya’da ise Vladimir Putin’in iktidarıyla birlikte ortaya çıkan modelde devlet destekli sermayenin etkinliği söz konusu olmuştur. Bu sermayenin sahibi, ortağı veya destekçisi devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte ortaklık kurulan veya devlet tarafından desteklenen sermayedarlar tıpkı Latin Amerika örneğinde olduğu gibi ayrıcalıklı bir sınıf olmuşlardır ve “Oligarklar” olarak adlandırılmışlardır.

2002 sonrasında Türkiye’de de benzer bir durum söz konusu olmuştur. Mahfi Eğilmez bu sınıfı “Esnaf Burjuvazisi” olarak ifade etmiştir (Eğilmez, 2018: 159). Bu sınıf bilindiği haliyle bir sanayi/tarım/ticaret burjuvazisini veya küçük burjuvaziyi ifade etmemektedir. Hatta söz konusu sınıf burjuvazi sözcüğünün etimolojik kökenindeki kentsoylu kavramını dahi karşılamamaktadır. Diğer örneklerde olduğu gibi devlet destekli, ayrıcalıklı yeni bir zengin sınıf oluşmuştur. Türkiye’deki bu yeni zengin sınıf, çoğunlukla inşaat sektöründe faaliyet gösteren müteahhitlerden oluşmuştur. Bununla birlikte basın yayın organları, savunma ve silah sanayi gibi başka alanlarda da böyle bir sınıf oluşmuştur. Ancak esnaf burjuvazisi dışında Anadolu Burjuvazisi olarak da adlandırılan bu grup merkezi olarak yine İstanbul ve Marmara bölgesinde kalmıştır (Karatepe, 2015: 267). Türkiye, iç göç ve değişen politik ve ekonomik düzenlerden

dolayı sınıf yapısının değişmesine ve mekânsal aidiyetin dolayısıyla organik kalkınmanın gerçekleşmemesine sahne olmuştur.

7. Sonuç ve Öneri

Türkiye, Osmanlı Devlet’inden aldığı miras gereği uluslaşma sürecinde çok geride kalmış bir toplum yapısına sahip olarak kurulmuştur. Uluslaşma süreci gibi sanayileşme, modernleşme ve kapitalistleşme aşamalarında da geç kalınmıştı. Bu nedenle ülkenin kuruluşuyla birlikte hızlı bir uluslaşma, sanayileşme ve kapitalistleşme sürecine girilmiştir. Avrupa’daki örnekleri gibi sırasıyla önce uluslaşma sürecini tamamlayarak daha sonra sanayileşme ve modernleşme aşamalarına geçilmemiştir. Bu nedenle cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan politikalar bir bütünlük arz etmekte ve planlı bir kalkınma modelini işaret etmektedir. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni uluslararası politik düzen ve 1950’li yıllarda yaşanan çok partili hayata geçiş ve iktidar değişimiyle birlikte uygulanan planlı kalkınma modeli değişmiştir. Bu değişikliklerle birlikte iç göç hareketlerinin niteliği de değişmiştir. Sanayiye öncelik veren ancak kırsal kalkınma için de Köy Enstitülerini açarak eğitim modelini de kalkınma hedeflerine uygun olarak belirleyen Türkiye, 1950 sonrasında tarımsal büyümeye, altyapı yatırımlarına ve bayındırlık faaliyetlerine öncelik vermiştir. Bu süreçte kırsaldan kente göç eden nüfus, sanayide çalışarak sanayi işçisi ve dolayısıyla kapitalist sistemin temel dışlılarından olan işçi sınıfını oluşturmak yerine inşaat işçisi olmuşlardır.

Türkiye’de yaşanan ilk politik ve ekonomik dönüşüm sonucunda modernleşme sekteye uğramış, toplumsal sınıf yapısı oluşurken dezenformasyona uğramıştır. Kapitalist sistemin temel sınıf yapısı olan işçi, köylü, burjuvazi ve küçük burjuvazi sınıfları oluşurken bu sınıflar yeterince yaygınlaşmamıştır. Hem bölgesel kalkınma farklılıkları ülke genelinde yaygınlaşmasını engellemiştir hem de kente entegre olamayan insanlar “madun” ve “esnaf burjuvazisi” sınıflarını oluşturmuştur. İç göçün yoğunluğu nedeniyle köylü sınıfı sürekli olarak azalmış ve tarımsal üretimin milli gelirdeki payı da sürekli olarak azalmış ve günümüzde %8 dolaylarına inmiştir. Kente göç eden kırsal nüfus, planlı bir şekilde sanayiye işçi olarak eklenememiş aksine plansız, güvencesiz bir şekilde kentlerde yaşamak zorunda kalmışlardır. Hizmet sektöründe istihdam edilen insanlar işçi sınıfı özellikleri göstermemekte daha çok madun sınıf özellikleri taşımaktadır. Bu nedenle korunaksız istihdam ve güvencesiz bir yaşama mahkum olan kitleler kentlerde çoğunluğu oluşturacak hale gelmişlerdir. Ancak bu çoğunluğu oluşturan nüfus kentlileşmemiştir. Günümüzde ülke nüfusunun %80 kadarı kentlerde yaşamaktadır. Ancak bu nüfus kentli nüfus olarak adlandırılmaz.

Türkiye üç temel iç göç döneminden geçmiş olmakla birlikte pek çok politik ve ekonomik dönüşüme de sahne olmuştur. Bunlardan sadece 1960 darbesi ile 1971 arasındaki dönem istisnai olarak kuruluş dönemindeki politikalara dönüş çabası içerisinde olunmuştur. Ancak bu dönemde geçici olmuş ve iç göçün niteliği, yönü ve yoğunluğu değişmiş ve artış göstermiştir.

Değişen siyasi iktidarların uyguladıkları politikalar geçmiş birikimlerin tüketilmesi, geleceğin birikimlerinin borç ile tüketilmesi ve sürekli olarak merkezlerde rant yaratılması çerçevesinde şekillenmiştir. Böyle bir yapı içerisinde üretime dayalı ve planlı bir kalkınma mümkün olmamıştır. Türkiye’de nüfusun dengesiz dağılımı eğitim başta olmak üzere sağlık ve ekonomik

Eser, Z. E. (2023). Türkiye’de İç Göçün Kalkınmaya Etkisi. *Fiscoeconomia*, 7(Özel Sayı), 431-452. Doi: 10.25295/fsecon.1316610

faaliyetlerin orantısız gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu da dengesiz bir bölgesel kalkınma ortaya çıkarmıştır. Uluslararası politikanın ve ekonomik modellerin etkisiyle toplumsal sınıf yapısı üretim odaklı sınıfların sınıf çatışması veya sınıflar arası uzlaşması düzleminde gelişmemiştir. Sınıf bilincinden uzak, üretim odaklı olmayan lümpen proletarya (tehlikeli sınıf) diğer ve daha güncel bir ifadeyle madun sınıf ve esnaf burjuvazisi gibi sınıfların olduğu bir toplumsal yapı meydana gelmiştir. Bu iki sınıf birbirini besleyen ve aynı kökten gelen sınıflardır. Kentte ve siyasi iktidar eliyle zenginleşen ve esasen madun olan sınıflar esnaf burjuvazisi olarak orta çıkmışlardır.

Kalkınma hedefine ulaşılması için sınıfsal yapının kapitalist sisteme uygun yani üretim odaklı olarak şekillenmesi gerekmektedir. Elbette söz konusu üretim hem mal hem hizmet üretimini ancak katma değeri yüksek üretimi ifade etmektedir. Bu nedenle dengesiz nüfus dağılımının daha dengeli hale getirilmesi, sanayinin ve nüfusun ülke geneline yayılması, çarpık yapılaşma ve buna bağlı olarak ortaya çıkan eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım gücünün ortadan kalkması gerekmektedir. İç göç ile sürekli olarak azalan köylü sınıfın yeniden oluşturulması ve kentlerdeki nüfusun işçi, küçük burjuvazi ve burjuvazi sınıfı olarak şekillenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte sınıfsal bilincin ve sınıfsal gelişimin sağlanması için sınıfların örgütlenmeleri kolaylaştırılmalı hatta teşvik edilmelidir. Böylelikle hem tarımsal üretimin artışı hem bölgesel kalkınma farklılıklarının azalması hem de sanayi ve hizmet üretiminin verimli olması sağlanacaktır.

Kaynakça

- Almanya Şehir Nüfusları. (10.02.2023). <https://www.citypopulation.de/en/germany/cities/>
- Aron, R. (1973). *Sınıf Mücadelesi*. E. Güngör (Çev.). İstanbul: MEB Basımevi.
- Aslan, S. & Alkış, M. (2015). Osmanlı’dan Cumhuriyete geçişte Türkiye’nin Modernleşme Süreci: Laikleşme ve Ulusal Kimlik İnşası. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 6(1), 18-33.
- Bakirezer, G. (2008). Antik Yunan Düşüncesinde Kölelik. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(01), 17-54.
- Başaran, A. (2017). Adam Smith ve Karl Marx’ın Düşüncelerinde Sınıf Kavramının Yeri. *Politik Ekonomik Kuram*, 1(1), 214-237.
- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. (1936). *Nüfus Meselesi ve Nüfus Sayımı Hakkında Fikirler*. Ankara Köyhocası Basımevi.
- Bayat A. (2008). *Sokak Siyaseti*. Soner Torlak (Çev.). Phoenix Yayınevi, İstanbul.
- Bayraktar, Y. & Özyılmaz, A. (2019). Türkiye’de İç Göç ve Ekonomik Büyüme. *İş ve Hayat*, 5(9), 100-111.
- Baytal, Y. (2007). Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957). *Atatürk Yolu Dergisi*, 10(40), 545-567.
- Bell, M., Charles-Edwards, E., Ueffing, P., Stillwell, J., Kupiszewski, M. & Kupiszewska, D. (2015). Internal Migration and Development: Comparing Migration Intensities Around the World. *Population and Development Review*, 41(1), 33-58.

Eser, Z. E. (2023). Türkiye’de İç Göçün Kalkınmaya Etkisi. *Fiscoeconomia*, 7(Özel Sayı), 431-452. Doi: 10.25295/fsecon.1316610

- Boroza, D. (2017). Internal Migration, Regional Economic Convergence, and Growth in Croatia. *International Regional Science Review*, 40(2), 141-163.
- Bozan, İ. (2014). *Türkiye’de İç Göç Hareketleri ve Göçün Eğitim Üzerindeki Etkisi: Bir Durum Çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Cox, O. C. (1950). Max Weber on Social Stratification: A Critique. *American Sociological Review*, 15(2), 223-227.
- Durugönül, E. (1997). Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler İçinde Toplum ve Göç. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, Ankara.
- Eaton B. C. & Lipsey R. G. (1982). An Economic Theory of Central Places. *The Economic Journal*, 92(365), 56-72.
- Eğilmez, M. (2018). *Değişim Sürecinde Türkiye*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Karatepe, İ. D. (2015). *Türkiye’de Devlet, Burjuvazi ve Yatırım Teşvikleri*. Finansallaşma, Devlet ve Politik İktisat. Ankara: NotaBene Yayınları.
- Kaştan, Y. (2016). Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi İç Göç Hareketleri. *Journal of International Social Research*, 9(42), 692-700.
- Marx, K. (1986). *Kapital*. Alaattin Bilgi (Çev.). Sol Yayınları-Eriş Yayınları E-Kitap.
- O’Hara, S. U. (1999). Community Based Urban Development: A Strategy for Improving Social Sustainability. *International Journal of Social Economics*, 26(10/11), 1327-1343.
- OECD. *Regional Government Finance and Investment in OECD Countries*.
- O’Kelly, M. & Bryan, D. (1996). Agricultural Location Theory: Von Thunen's Contribution to Economic Geography. *Progress in Human Geography*, 20(4), 457-475.
- Özatalay, C. (2016). Neoliberalleşen Türkiye’de İşçi Sınıfının Parçalanması. L. Sunar (Ed.), *Türkiye’de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik* (139-161) Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özdemir, G. (2020). Türkiye’de Değişen Madun Siyaseti ve Ak Parti’nin İktidar Oluşuna İlişkin Bir Değerlendirme. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 12(23), 474-492.
- Özdemir, H. (2012). Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Akademik Bakış Dergisi*, 30(11), 1-18.
- Özdoğan, M. (2015). Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)/ Nation-Building and Language Revolution in Turkey (1839-1936). *Akademik Hassasiyetler*, 2(3), 227-262.
- Öztürk, L. (2007). *Sürdürülebilir Kalkınma*. İmaj Yayınevi, Ankara.
- Rees, P., Bell, M., Kupiszewski, M., Kupiszewska, D., Ueffing, P., Bernard, A., Charles-Edwards, E. & Stillwell, J. (2017). The Impact of Internal Migration on Population Redistribution: An International Comparison. *Population, Space and Place*, 23(6), e2036.
- Sahota, G. S. (1968). An Economic Analysis of Internal Migration in Brazil. *Journal of political Economy*, 76(2), 218-245.

Eser, Z. E. (2023). Türkiye’de İç Göçün Kalkınmaya Etkisi.
Fiscaeconomia, 7(Özel Sayı), 431-452. Doi: 10.25295/fsecon.1316610

- Sakarya, A. (2014). Türkiye de Ekonomi Politikaları ve Ülke Mekânında Değişim 1980 2012. *MEGARON/Yıldız Technical University, Faculty of Architecture E-Journal*, 9(4), 243-254.
- Şensoy, S. E. (2005). *Kent ve Göç Van İline Çevre İl ve İlçelerden Göç Edenlerin Sorunlarına Sosyolojik Bir Yaklaşım*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Takım, A. (2012). Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(02), 157-187.
- Taşkesen, M. Ö. (2017). Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de İç Göç ve Çalışma Hayatı. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 20-35.
- Timur, T. (2014). *Marx-Engels ve Osmanlı Toplumunu* (Vol. 167). Yordam Kitap, İstanbul.
- Todaro, M. (1980). Internal Migration in Developing Countries: A Survey. *Population and Economic Change in Developing Countries* (361-402). University of Chicago Press.
- Tümtaş, M. S. (2007). *Türkiye’de İç Göçün Kentsel Gerilime Etkisi: Mersin Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2023). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210>
- Ulutaş, Ç. Ü. & Kamber, A. G. A. (2016). İç Göç ve Mekânsal Dışlanma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(4), 1-14.
- Uyanık, M. (1999). Türkiye'nin Uluslaşma ve Yeni Kimliğini Oluşturma Sürecinde Osmanlı Kültürünün Yeri. *Dini Araştırmalar*, 2(5), 91-130.
- White, M. J., & Lindstrom, D. P. (2005). Internal Migration. *Handbook of Population* (311-346). Boston, MA: Springer US.
- Wood, E. M. (2021). *Kapitalizmin Kökeni: Geniş Bir Bakış*. Yordam Kitap, İstanbul.
- Yıldırım, Y. (2008). Osmanlı Modernleşmesinde Cemaat-Toplum Yapılaşması: Yeni Osmanlı Düşüncesi Örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, X(3), 1-21.
- Zabunoğlu, H. G. (2018). Günümüzde Ulus-Devlet. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 535-559.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Fiscaeconomia Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Ethical Approval: The author declares that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In the case of a contrary situation, Fiscaeconomia has no responsibility, and all responsibility belongs to the study's author.

Eser, Z. E. (2023). Türkiye’de İç Göçün Kalkınmaya Etkisi.
Fiscoeconomia, 7(Özel Sayı), 431-452. Doi: 10.25295/fsecon.1316610

The Effect of Internal Migration on Development in Turkey

Zekeriya Eray Eser

Extended Abstract

The Republic of Turkey rapidly entered the processes of nationalization, capitalization, industrialization, and modernization with its establishment. Since the processes in question are processes that started a long time ago in Europe, Turkey had to implement these processes together and quickly. One of the most important points of these processes was the creation of a social class structure for industrialization. For this purpose, social classes began to be formed rapidly. When the Republic of Turkey was first established, the majority of its population, which was very small, lived in rural areas and engaged in agricultural activities. Considering the necessity of a working class as a bourgeois class is necessary for industrialization, the first internal migration movement started as soon as the republic was established.

The first internal migration period of the Republic of Turkey covers the period between 1923 and 1950, following its establishment. In this period, urbanization and the creation of an urban class were aimed. On the other hand, after the establishment of the Republic of Turkey, due to international political agreements, Turkey lost its population, which is a highly skilled workforce, due to the exchange. Most of the non-Muslims, especially the Greeks living in the cities, had to leave the country through population exchange. Before the republic, the majority of Turks were not in the urban class and were not skilled workers or craftsmen. For this reason, great importance was given to the education of the people both in the villages and the cities. By establishing village institutes in the villages, agriculture and animal husbandry were supported. However, internal migration continued with a focus on industrialization. In this way, industrialization aimed to increase agricultural production without decreasing it.

After the first period, political fluctuations occurred in Turkey. With the end of the single-party period in 1950, there was a change in power. However, there have been radical changes in internal migration, industrialization, and agricultural policies. Therefore, as of 1950, the first period of internal migration ended and the second period, 1950-1990, began.

In 1950, the Democrat party government changed Turkey's entire policy. The new government, which adopted more liberalizing economic policies, brought agricultural policies to the fore instead of industrialization policy. However, Village Institutes were closed in this process. Due to the multi-party system and political competition, the new government aimed at rapid economic growth. During the 1950-1960 period, when more emphasis was placed on mechanization in agriculture and infrastructure investments, the nature of internal migration from rural to urban also changed. Instead of planned urbanization and the creation of an urban working class, a more irregular internal migration to work in infrastructure works started in this period. With the change of power with the military coup in 1960, the economic policy changed again. However, this policy change could not change the internal migration mobility and direction. After the 1960 coup, a very liberal constitution was formed and a planned development period was started again. During this period, syndicate activities were liberalized. Again, in this period, the "State Planning Organization" was established and five-year development plans were started to be made. Despite this, it did not change in quality in

Eser, Z. E. (2023). Türkiye’de İç Göçün Kalkınmaya Etkisi.
Fiscoeconomia, 7(Özel Sayı), 431-452. Doi: 10.25295/fsecon.1316610

10 years after the internal migration mobility of the period between 1950-1960. For this reason, despite the political fluctuations in Turkey, the period between 1950 and 1990 is considered a single period among the migration periods. On the other hand, the period of 1960-1970 also ended with a coup, and with the oil crisis that followed, it prevented the economic and social changes in this period from being effective. Class-based movements in society came to an end with the 1980 military coup that followed the oil crisis in the 1970s.

After the 1980 military coup, internal migration continued rapidly without any change in quality. Unlike the character of internal migration in the first period, the character after 1950 was not aimed at creating an urban class and working class in line with the goal of industrialization. Internal migration encountered in this period continued to increase completely unplanned and uncontrolled. Therefore, this uncontrolled and unplanned migration has brought many problems in big cities. People who did not settle in factories as workers in a planned way migrated to work as workers in infrastructure and construction works. The lack of planning for this migration has caused unplanned urbanization due to the inadequacy of settlement areas. The lands that initially belonged to the state in the peripheries of big cities were occupied by those who migrated from rural to urban areas, and slums were formed in these areas without any supervision. Slums have had a devastating effect not only on the visual and architectural structure of the cities but also on the class and cultural structure. When those who migrated to the city came, they belonged to the peasant class. However, there were no agriculture and animal husbandry opportunities or works in the big cities. For this reason, they lost their characteristics of belonging to the peasant class and ceased to be a productive class. However, despite losing this, they could not join the urban classes because they lived in slums with people like themselves and could not integrate into the city. So many people have come to the big cities with immigration that the urban class has become a minority in the cities. Over time, while the urban class declined and came to the point of extinction, the rural population also decreased rapidly with the effect of migration, and the peasant class came to the brink of extinction. This condition, in turn, negatively affected the decline of the two main productive classes in society, namely agriculture and livestock production, as well as the production of urban residents such as industry, crafts, and services. The rural population that came to the cities with internal migration did not belong to the peasant and urban classes. However, another class, an unproductive class of people living in the slums, emerged. In 1990, the internal security problem caused by the PKK terrorist organization emerged in Turkey. Due to the rapidly increasing terrorist attacks, there have been internal security threats in the southeastern region of the country. These security problems have further accelerated the already rapid and uncontrolled internal migration. Moreover, in addition to those who immigrated for self-security reasons, a very large population is also forced to migrate by evacuating their villages for security reasons by the state. When it comes to the third of the internal migration periods in Turkey, internal migration has accelerated much more. In addition to poverty and the opportunities of big cities, which are the leading causes of migration, the security factor has been added.

Since the industrialization of Turkey was not spread throughout the country from the very beginning, even the rural population in the farthest corners of the country migrated to the big central cities in the west of the country. This situation continued to increase in the 90s.

Eser, Z. E. (2023). Türkiye’de İç Göçün Kalkınmaya Etkisi.
Fiscaoeconomia, 7(Özel Sayı), 431-452. Doi: 10.25295/fsecon.1316610

However, although the people who came to the cities with internal migration were not a productive urban class, some of them got richer. A rich new class has emerged, which does not have the characteristics of the bourgeoisie. Some economists called this class the "tradesman bourgeoisie", but they do not have the characteristics of the known bourgeoisie. This new unproductive class living in the cities was mostly interested in trades and commerce. After the 2002 elections, the people and tradesmen living in suburban neighborhoods, who became the majority in the cities, brought their will to power politically for the first time. This change has been an important turning point for Turkey.

The class, which previously appeared as the "state bourgeoisie" in Latin America and "oligarchs" in Russia, supported by the state, provided with the sources of the state and offered tax exemptions, has become the class called the "tradesman bourgeoisie" in the new period.

While this three-period internal migration wave in Turkey took place in the form of 1923-1950, 1950-1990, and 1990-present, a qualitatively different internal migration policy was implemented only in the first period. Although the internal migration mobility in the second period was tried to be directed in different ways due to political fluctuations, the nature of internal migration did not show a significant change in this period as well. Recently, the security factor has been added to the causes of internal migration. As a result, the intensification of internal migration did not occur in line with Turkey's industrialization and urbanization policies and emerged irregularly. This type of internal migration, while decreasing agricultural production due to the decreasing rural population, also melted the urban classes. In addition to all these situations, it has created unproductive classes by disrupting the social class structure. With all its characteristic structure, internal migration in Turkey has emerged as one of the main factors in front of Turkey's development by affecting development negatively.